

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN NİŞANLANMA

Prof. Dr. H. İbrahim ACAR*

ÖZET

Nişanlanma, evlenme arzusunda olan kadınla erkeğin evliliğe karar vermeden önce birbirini daha iyi tanımaları bakımından önem arzeden ve evliliğin hazırlık safhası olarak kabul edilen bir dönemi ifade eder.

Bu dönemde, taraflar birbirleri hakkında fikir edinmek ve ilerde çıkması muhtemel bazı ailevi problemleri en aza indirmek için, edep dairesi içinde herkese açık mekanlarda buluşup görüşebilirler. Bunu yasaklayan her hangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Bu dönemde beraberliklerini sürdüremeyeceklerini anlayan nişanlılar bir sebebe dayalı veya sebepsiz olarak nişanı sona erdirebilirler.

Anahtar Kelimeler: Nişan, Halvet, İhtilat, Evlenme, Nikah

ABSTRACT

Engagement in Islamic Law

Engagement indicates a period which is accepted as preparation for marriage and it is important as it gives opportunity to the man and woman having the desire of marriage to know each other better.

In this period, the parties can see each other in public places in order to reduce the number of possible family problems which might appear in the future and also to be familiar with each other. There is not any regulation forbidding this

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı

The fiance and fiancée understand that they cannot get along with each other very well can terminate their engagement with or without any reason.

Key Words : *Engagement, Privacy, Relation, Marriage, Wedding.*

GİRİŞ

Hemen hemen, bütün toplumlarda rastlanan, sosyal bir olay olan nişanlanma, değişik adet ve biçimlerde de olsa bütün toplumlarda sosyal bir olay olarak önem taşımaktadır. Başlangıçta daha çok bir adet ve gelenek biçiminde yaşanmış ve düşünülmüş olan nişanlanma, sonraki dönemlerde hukuk düzenleri içerisinde yer almıştır.

Tedvinden önce, İslam hukukunda nişanlılık müessesesi hukuki bakımdan tanınmamıştır; ancak ahlaki ve dini noktai nazardan nişanlı bir kimseye evlilik teklifi, haram telakki edilmiştir. İslam Hukuku, her ne kadar nişanlanmayı kilise hukukunun ve batı hukukunun düzenlediği tarzda düzenlememiş ise de örf-adet hukukunda yerleşen nişanlılık müessesesine, tedvin devrinden itibaren yer vermiş, gerek kurulmasına gerekse sona ermesine ait birtakım esaslar koymuş ve neticelere bağlamıştır.¹

Eski hukukumuzda “ Hatabe “ fiilinden masdar olan “Hitbe” kelimesiyle ifade edilen husus, istemek, söz vermek, söz kesmek ve nişanlanmak safhalarının hepsine şamildir.² Evlilik talebi daha çok erkek tarafından yapıldığı için hitbe genellikle “erkeğin kendisine helal olan bir kadına veya onun ailesine evlenme isteğini bildirmesidir.” şeklinde ifade edilmektedir. Halbuki ilerde de ifade edileceği üzere bu teklif kadın tarafından da yapılabileceği için bu tarifi şu şekilde yapmak mümkündür. Hitbe, evlenmeleri helal olan bir erkek ile bir kadının açık veya üstü kapalı biçimde, birbirlerine evlilik teklifinde bulunmaları ya da karşılıklı olarak ailelerin çocuklarının evlenme isteklerini bildirmeleri, tarafların bu düşünceyi olumlu bulmalarıyla karşılıklı rızanın meydana gelmesi ve ileride birbirleri ile evleneceklerine yönelik niyetlerini dile

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ Aydın, Mehmet Akif, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, 1985, s. 14; Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya, 1988, s. 46; Ertuğ, Hüseyin, *İslam Hukuku Açısından Nişanlanma*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum, 1999, s. 21.

² Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku, I*, İstanbul,1996, s.295- 296.

getirmeleri; sadece nikah akdinin bulunmamasıdır. Bu şekilde yapılan talebe olumlu cevap verildiğinde hıtbeye tamamlanmış olur.

Nişanlılık kelimesi ilk defa Osmanlı Aile Hukuk Karamamesi'nde kullanılmıştır. Karamame, nişanlılık adı altında söz kesme de diyebileceğimiz hıtbeyi tanzim etmiştir. Burada nişanlanmakla nikah akdinin meydana gelmeyeceği, nişanın bozulması durumunda verilen hediyelerle, mehre mahsuben verilen şeylerin durumunun ne olacağı ile ilgili düzenlemeler yapmıştır. Karamame açıkça veya zımnen tazminat hakkı ile ilgili düzenleme yapmamıştır. Muhtemelen bu meselenin hallini içtihatlarla bırakmıştır.³

Bir kısım hukukçuya göre nişanlanma, evlenmenin esaslı bir ön safhası olarak düşünülmekte, dolayısıyla bu müessese, amir hükümlerle tanzim edildiği görüşünden hareketle nişanlanma olmaksızın evlenme imkansız görülmektedir. Bununla birlikte evlenmenin muteber bir şekilde aktebilebilmesi için mutlaka önce bir nişan merasimine veya başka bir muameleye ihtiyaç bulunmadığını söylemek mümkündür. Zira evlenmeden önce bir vaad olsa da bundan birçok hukuki meseleye mesnet teşkil edecek bir hukuki prensibi çıkarmaya ve "nişansız nikah olmaz" demeye imkan yoktur.

Nişanlanmanın evlenmeye icbar edici niteliğinin bulunup bulunmadığına gelince; eski Cermen Hukuku ile 1917'den önceki Katolik hukukunda, nişanlıların birbirlerini evlenmeye zorlamaları, kabul edilmiştir. Yeni Medeni Kanunu'muzun 119. maddesi ise "Nişanlılık, evlenmeye zorlamak için dava hakkı vermez" şeklinde düzenlenerek hâkime, hiç kimseyi evlenmeye zorlama yetkisi vermemiştir. Ancak nişanlılardan biri haklı bir sebep olmaksızın nişanı bozduğu veya nişan taraflardan birine yükletilebilen bir sebeple bozulduğu takdirde; kusuru olan taraf, diğerine dürüstlük kuralları çerçevesinde ve evlenme amacıyla yaptığı harcamalar ve katlandığı maddî fedakârlıklarla, uğradığı kişilik hakkına saldırı karşılığında tazminat vermekle yükümlü kılınmıştır.

İslam Hukuku'na göre de nişanlanma bağlayıcı bir akit olmadığı gibi nişanlanmanın evlenmeye icbar edici bir hukuki niteliği bulunmamaktadır. Çünkü nişanlanma evlenme değil evlenme vaadidir. Ancak akdi manada hukuki sonuçlar

³ Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, s. 183-184.

doğurmamakla birlikte ahlaki, vicdani ve örfi anlamda bağlayıcı birtakım hükümleri ihtiva etmektedir. ⁴

Nikah akdinden önce böyle bir ara dönemin meşru kılınmasında gerek evlenecek taraflar ve aileleri açısından gerekse hukuki ve içtimai açıdan bir çok fayda vardır. Uzun veya kısa olsa da nişanlılık dönemi bir süreci ifade eder ve bu süreç ilerde evlilik birliğini kuracak olan çiftin birbirlerini tanımalarına imkan hazırlar. Her iki tarafa da ahlak, mizaç ve eğilimleri inceleme fırsatı verir. Böylelikle taraflar birbirleri hakkında fikir sahibi olma, maddi ve manevi değer yargılarını öğrenebilme ve bu yönde bir tedbir alabilme imkanına sahip olur. Bu, esasen evliliğe şuurlu bir şekilde hazırlanmak anlamına gelir. Aralarında karşılıklı anlayış ve uyum hissedilirse evliliğin ilk adım atılır. Bu durum, ailenin daha sağlam temellerle kurulmasını sağlar⁵

Nişanlanmanın teknik ve sosyal bakımdan da önemi vardır; çünkü bu dönemde taraflar arasında herhangi bir evlenme engelini bulunup bulunmadığını tespit etme imkanı bulunmaktadır. Zira nişanlanma, öncelikle akraba ve komşular tarafından bilineceğinden şayet taraflardan herhangi birinin evlenmeye engel oluşturan bir durumu varsa vaktinde itiraz hakkı ve evlenmeyi engelleme fırsatı doğmuş olmaktadır. Böylelikle, ilerde geçersiz sayılacak bir evlilik, daha gerçekleşmeden zamanında bir müdahaleyle ortadan kaldırılmış, belki de eşler ve çocuklar açısından yaşanması muhtemel birtakım olumsuzlukların önüne geçilmiş olunacaktır. ⁶

Nişanlanma bir akit değil sadece tarafların evlenme niyetini izhar eden bir evlenme vaadinden ibaret olduğundan veya başka bir ifade ile kadın ile erkeğin ileride evlenmek üzere bir anlaşmaya varmaları olduğundan nikah akdi yapılmadıkça nişanlanmakla kadın ve erkek birbirine helal olmazlar. Nikah kıyılıncaya kadar birbirlerine yabancıdırlar Aralarında mahremlik devam eder. Nişanlılık, taraflara evliliğin verdiği beraber yaşama hak ve yetkisini vermez. Nişanlılıktan sonra da önceden olduğu gibi aralarında iki yabancı insanın görüşmesinde bulunan bütün sınırlar mevcuttur. Bu bakımdan iki yabancı gibi oldukları ve mahremiyet sınırlarına dikkat etmeleri gerektiği gözden uzak tutulmamalıdır.

⁴ en-Nisa, 4/34; Mü'minun, 23/8; el-Bakara, 2/177; Al-i İmran, 3/76.

⁵ Zuhayli Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletuhu*, Dimeşk, 1989, VII,10; Ertuç, a.g.e., s. 24.

⁶ Ertuç, a.g.e., s. 26.

I-EVLİLİK TALEBİNDE BULUNMA ŞEKİLLERİ

Örf ve adetlerimize göre, genel olarak evlenme arzusunda olan kişiler bu taleplerini aileleri aracılığıyla karşı tarafa bildirmekte ve alınan cevaba göre hareket etmektedirler. Ancak bu hareket tarzı evlenme talebinin karşı tarafa iletilmesi konusunda kullanılan veya kullanılacak tek yöntem değildir. Diğer yöntemleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1-Erkek, eşi olmasını istediği kadını, bizzat ailesinden isteyebilir. Nitekim Hz. Peygamber, eşi Hz. Aişe'yi, Hz. Ebu Bekir'den, Hz. Hafsa'yı Hz. Ömer'den; Hz. Ali de eşi Hz.Fatma'yı Hz. Peygamberden bizzat kendisi istemiştir.⁷

2-Erkek, eşi olmasını istediği kadını kavmin büyüklerinden isteyebilir. Sehl b. Sa'd es-Sa'idi'den rivayet edildiğine göre sahabelerden biri o esnada Hz. Peygamberin yanında bulunan bir kadını kavmin büyüğü olarak Resulullahdan istemiş ve O da tarafları evlendirmiştir.⁸

3- Anne ve baba, kızını dini ve ahlaki açıdan hayırlı gördüğü kimselere teklif edebilir. *"Bekarlarınızı, köle ve cariyelerinizden salih olan kimseleri evlendirin...."*⁹ ayeti ile aile büyüklerine hitap eden Kur'an, onların erkek evlatlarına eş aradığı gibi kız evlatlarına da eş aramakla yükümlü olduklarını bildirmektedir. Kur'an, kişinin kızını salih bir erkekle evlendirmek için teşebbüste bulunmasını tavsiye ettiğinden kız anne ve babaları ya da akrabaları dini ve ahlaki açıdan hoşlarına giden erkeğe kızlarıyla evlenmelerini teklif edebilirler.

Bununla ilgili bir örnek, Kasas Suresi 27. ayet de şu şekilde anlatılmaktadır. *" Kadınların babası: Bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan o senden bir lütuf olur...."*¹⁰ Kur'an, bize burada Hz. Musa zamanında gerçekleşen güzel bir olayı nakletmiştir. Bu ayete göre Şuayb Peygamber, iki kızından birini ahlakını iyi gördüğü Hz. Musa'ya teklif etmiştir. Bu durum, ailelerin kızlarını iyi insanlarla evlendirme yükümlülüklerini, bu gibi tekliflerle yerine getirebilecekleri noktasında güzel bir örnektir.

Yine bir rivayete göre Hz. Ömer, eşinin ölümü sebebiyle dul kalan kızı Hz. Hafsa'yı iddeti sona erince çok değer verdiği kişilerden olan Hz. Osman'a teklif etmiş,

⁷ Buhâri, Nikah, 11,33, 46; Nesâi, Nikah 24, 30.

⁸ Buhâri, Nikah, 37; Müslim, Nikah, 13.

⁹ en-Nur,24/ 32.

¹⁰ el-Kasas, 28/ 27.

olumsuz cevap alınca Hz. Ebu Bekr'e teklifte bulunmuştu. Ancak ondan da olumlu cevap alamamıştı. Bilahare Hz. Peygamber Hz.Hafsa ile evlenmeye talip olmuş ve onunla evlenmişti.¹¹

Başka bir rivayete göre de Hz. Peygamberin eşi olan Ebu Sufyan'ın kızı Ümmü Habibe, Hz. Peygamber'e kızkardeşiyle evlenmesini teklif etmiş Resulullah da *"iyi bil ki, kızkardeşin bana helal olmaz. Artık bana kızlarınızı ve kız kardeşlerinizi arz etmeyin!"*¹² buyurmuştu.

4- Toplumun büyükleri, bazı arkadaşları için talepte bulunabilir. Fatma bint Kays'ın rivayetine göre talak iddeti sona erdiğinde kendisini hem Hz. Peygamber Üsame b.Zeyd için hem de Abdurrahman b. Avf arkadaşı olan sahabeden birisi için istemişti.¹³

5-Kadın, istismar edilmeyeceğinden emin olduğunda kendisine uygun bulunduğu bir erkeğe bizzat evlenme teklifinde bulunabilir. Nitekim bazı kadınlar Hz. Peygamber'e bizzat evlenme teklifinde bulunmuşlardı. Enes b. Malik'in rivayet ettiğine göre bir kadın Resulullahın huzuruna gelerek; *"Ya Resulellah! Beni nikahla alır mısın?"* deyince o esnada Enes'in yanında bulunan kızı bu davranışı garip karşılamıştı. Bunun üzerine Enes, kızına *"emin ol ki o kadın senden hayırlıdır; çünkü o kendisine uygun bulunduğu bir evlilik için teşebbüste bulunmuştur."* cevabını verdi.¹⁴

Sehl b. Sa'd es-Sa'idi'den yapılan rivayete göre de bir kadın, Hz. Peygamber'e gelerek evlilik teklifinde bulunmuştur.¹⁵ Şayet, kadının evlilik teklifinde bulunması olayı mahzurlu olsaydı Hz. Peygamber bu konuda açıklama yapardı. Ancak böyle bir açıklamada bulunmamıştır.

II-EVLENME TEKLİFİ YAPILACAK KİŞİLERDE BULUNMASI GEREKEN ŞARTLAR

1- Erkek ve kadından her biri, nikahı birbirine helal olan kimselerden olmalıdır. Aralarında kan hısımlığı, evlenmeden doğan hısımlık, süt emzirme sebebiyle oluşan hısımlık gibi sürekli ve mahrem aralarını cem', din farkı, üç kere

¹¹ Buhâri, Nikah, 33, 46; Nesâi, Nikah 24, 30.

¹² Buhâri, Nikah,20; Müslim, Radâ, 4.

¹³ Nesâi, Nikah, 19.

¹⁴ Buhâri, Nikah, 32; Nesâi, Nikah, 25.

¹⁵ Buhâri, Nikah, 37; Müslim, Nikah, 13.

boşama, evli kadın gibi geçici evlenme engeli bulunmamalıdır. Aksi takdirde evlilik, caiz olmayacağından evliliğe götürmeyen nişanın da pratik bir değeri olmayacaktır.

Erkeğin, evli bir kadına açık veya sen ne güzelsin, senin benzerin yok şeklinde üstü kapalı bir şekilde kendisiyle ilgilendiğini hissettirmesi, eğer kocası onu boşarsa kendisiyle evleneceğini söyleyip buna teşvik etmesi helal değildir;¹⁶ çünkü bir kadın başkasının nikahında iken ona evlilik teklifinde bulunarak kocasıyla arasındaki evlilik ilişkisini ifsat etmek, onların boşanmalarına neden olabileceğinden, dinimiz buna cevaz vermemektedir.¹⁷

2-Kadın iddet bekliyor olmamalıdır. Şayet kadın ric'i talak¹⁸ sonucunda meydana gelen boşanmanın akabinde iddet bekliyorsa iddet süresi içinde kendisine açık veya üstü kapalı bir şekilde evlenme teklifinde bulunmak haramdır; çünkü kendisini boşayan kocasıyla aralarındaki evlilik bağı henüz sona ermemiştir. Boşayan kocanın yeniden eşi ile barışma ve evliliği sürdürme hakkı olduğundan bu hakkın ihlali söz konusu olur.¹⁹ Şafilere göre kocası irtidat ettiği için iddet bekleyen kadın da ric'i talak sebebiyle iddet bekleyen kadın gibidir. Zira irtidat eden erkeğin tekrar müslüman olması halinde karısına dönme imkanı vardır.

Bain talak²⁰ sebebiyle iddet beklemekte olan kadına da bu dönemde açıktan evlenme teklifinde bulunmak, alimlerin çoğuna göre haram kılınmıştır. Zira iddetin bitimine kadar eski karısına karşı, bazı görevlerle yükümlü olan kocanın incitilmesi ve aralarında anlaşmazlığın çıkması söz konusu olur.²¹

Çoğunluk müçtehitlere göre bain talak sebebiyle iddet bekleyen kadına kapalı ve dolaylı ifade ile (ta'riz) zımnen evlenme fikri ifade edilebilir.²² Bu görüş

¹⁶ bkz, Nisa, 4/24.

¹⁷ Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, *el- Ahvâlu's-Şahsiyye fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, Beyrut, 1984, s. 16.

¹⁸ Erkeğin boşadığı hanımına yeniden mehir ve nikah akdine ihtiyaç hissedilmeden iddet süresi içinde dönmesine imkan tanıyan boşamadır. (Acar, H.İbrahim, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Erzurum, 2000, s. 66)

¹⁹ İbn Kudâme, Muvaffakuddin *el-Muğni (Şerhu'l-Kebir ile birlikte)*, Beyrut, 1972, VII, 525, Mevsili, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud b. Mahmud, *el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar*, İstanbul, ts, III, 177. Şirbini, Muhammed el-Hatib, *Muğni'l-Muhtâc ila Mağrifeti Me'ani Elfâzi'l-Minhâc*, Mısır, 1958, III, 135-136.

²⁰ Erkeğin boşadığı hanımına yeni bir nikah akdi ve mehirle dönmeye imkan tanıyan boşamadır. (Acar, a.g.e., s. 69)

²¹ Şirâzi, a.g.e., II, 47; Hureşi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdullah b. Ali, *Şerhu ala Muhtasar Seyidi Halil*, Beyrut, ts, III, 169; Şirbini, a.g.e., III, 135; Cin, a.g.e., s. 47.

²² Kurtubi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensâri, *el-Câmi' li Ahkâm'il-Kur'an*, Mısır, 1987, III,188; İbn Kudâme , a.g.e., VII, 525; Remli, Şemsüddin Muhammed b. Ebi'l-Abbas Ahmed b.

sahiplerinin ileri sürdükleri delil “Böyle kadınlara üstü kapalı bir şekilde evlenme teklif etmenizde veya içinizde onlarla evlenmeyi geçirmenizde size sorumluluk yoktur. Allah, onları anacağınızı bilir. Sakın -meşru sözler dışında -onlarla sözleşmeyin. Müddet sona erene kadar nikah akdine kalkışmayın.....”²³ mealindeki ayettir. Bu ayet, vefat sebebiyle iddet bekleyen kadınlarla alakalı olmakla birlikte ayetteki hüküm umumi olduğundan buna benzeyen durumlarda da üstü kapalı evlenme teklifinde bulunmak caizdir. Bain talak sebebiyle iddet beklemek de buna benzemektedir. Ayrıca, bain talak her iki çeşidiyle de karı koca ilişkisini sona erdirdiğinden boşayan kocanın hakkına tecavüz söz konusu değildir. Fatma bint Kays da üç talak sonrası iddet beklerken kendisine üç kişi evlenme teklifinde bulunmuş ve Hz. Peygamber’in tavsiyesi üzerine Üsame b. Zeyd ile evlenmiştir. Ancak hanbelilere göre kadın, beynunet-i süğra²⁴ tarzında boşanmışsa üstü kapalı da olsa kendisine evlenme teklifinde bulunmak caiz değildir.²⁵

Bakara suresi 235. ayetin vefat sebebiyle iddet bekleyen kadınlarla ilgili olduğunu söyleyen hanefilere göre beynunet-i süğra sebebiyle iddet bekleyen kadına üstü kapalı evlenme teklifinde bulunmak haram kılınmıştır. Zira bu şekilde beklenen iddet, ric’i talak sebebiyle beklenen iddete benzemektedir. Eserleri itibariyle nikah, henüz sona ermemiştir. Boşayan erkeğin, kadının razı olması halinde iddet içerisinde yeni bir akidle onunla evlenme hakkı vardır. Araya başka bir erkeğin girmesi onun bu hakkına saldırı sayılır; çünkü bu yüzden kişinin eski karısına dönmesi engellenmiş olacaktır.²⁶

Beynunet-i kübra²⁷ halinde de üstü kapalı evlenme teklifinde bulunmak, haram kılınmıştır; çünkü başka bir erkeğin erken evlenme teklifinde bulunması halinde kadının iddet konusunda yalana başvurması veya teklifte bulunan kimsenin

Hamza b. Şihabuddin, *Nihâyetü'l-Muhtâc ila Şerhi'l-Minhâc*, Mısır, 1967, VI, 203; Şirbini ,a.g.e.,III, 136; Hureşi, a.g.e., III, 171; Şirâzi, a.g.e., II, 47.

²³ el-Bakara, 2/235.

²⁴ Karısını bir veya iki talakla boşamasının akabinde kocaya yeni bir mehir ve nikah akdi ile boşadığı karısına dönme imkanı sağlayan boşamadır.

²⁵ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 525.

²⁶ Kâsânî, Alauddin ebi Bekr b. Mes’ud, *Bedâyi’u’s-Sanâyi’ fi Tertibi’s-Şerâyi’*, Beyrut, 1986, II, 268-2699; Zuhayli, a.g.e., VII, 16; Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, a.g.e., s. 17.

²⁷ Kocanın üç talakla boşadığı karısına tekrar dönebilmesi, ancak hulle şartının gerçekleşmesi ile yani kadının başka bir erkekle evlenmesi, onunla zevci ilişkide bulunması, akabinde de ikinci kocanın ölmesi veya boşaması halinde mümkün olabilen boşamadır.

karı kocanın arasını bozan kimse olabileceği muhtemeldir. Böyle zannedilebilir. Ayrıca iddet süresince kadının nafakasıyla yükümlü bulunan, kadını boşayan erkek, izzeti nefis meselesi yaparak niza çıkarabilir.²⁸

Bain talak sebebiyle iddet bekleyen kadının bu süreyi evinde geçirmesi gerekir. Bir kimsenin üstü kapalı da olsa kendisiyle evlilik arzusunda olduğunu söylemek için iddet bekleyen kadının evine gitmesi doğru bir davranış olarak kabul edilmemektedir.

Vefat sebebiyle iddet bekleyen kadınlara açıkça teklifte bulunmanın haram olduğu, üstü kapalı teklifin ise caiz olduğu hususunda alimler arasında görüş birliği vardır. Kocasını vefat etmiş bir kadına açıkça teklifte bulunma, gerek kadın gerekse ölen kişinin yakınları, eş-dost ve akrabaları açısından birtakım mahzurlar doğurabilir. Ayrıca ilgili tarafların gönüllerinin kırılmasına ve rencide edilmesine sebebiyet verebilir.²⁹ Zira ölüm halinde kadının, kocasının anısına saygı duyması ve onu hemen unutamaması söz konusudur. Bazı hanefi alimlerine göre ise kocasını vefat eden kadınlara açıktan evlenme teklifinde bulunmak mekruhtur.³⁰

Vefat sebebiyle iddet bekleyen kadına üstü kapalı bir şekilde talip olmanın cevazı konusunda fukaha ittifak etmişlerdir. Bununla ilgili olarak Bakara Suresi 234 ve 235. ayetleri vardır. Bu ayetler de mealen *"İçinizden ölenlerin bırakmış olduğu eşler kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. Müddetleri sona erdiğinde onların kendi haklarına uygun şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur. Böyle kadınlara üstü kapalı bir şekilde evlenme teklif etmenizde veya içinizde onlarla evlenmeyi geçirmenizde size sorumluluk yoktur. Allah, onları anacağınızı bilir. Sakın -meşru sözler dışında -onlarla sözleşmeyin. Müddet sona erene kadar nikah akdine kalkışmayın"* buyrulmaktadır.

Ayet metninde geçen "nisa" kelimesi ile kastedilen vefat sebebiyle iddet bekleyen kadın olduğundan, kendilerine üstü kapalı evlenme teklifinde bulunmak caizdir. Bunun istisna edilmesinin sebebi, karı koca ilişkisinin sona ermesi, tekrar evliliğe dönmelerinin mümkün olmaması, dolayısıyla eski kocanın hakkına saldırı söz konusu olmamasıdır.³¹ Nitekim Hz. Peygamber de Ebi Seleme'nin vefatı üzerine

²⁸ Zuhayli, a.g.e., VII, 16; Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, a.g.e., s. 17.

²⁹ Şelebi, Muhammed Mustafa, *Ahkâmü'l-Usre fi'l-Islam*, Beyrut, 1983, s.75.

³⁰ Mevsili, a.g.e., III, 177.

³¹ bkz., Mevsili, a.g.e., III, 177.

yetimleriyle birlikte kalan Ümmü Seleme'ye "Muhakkak sen, benim peygamber oluşumu, seni tercih ettiğimi ve benim kavmim arasındaki konumumu biliyorsun."³² diyerek üstü kapalı biçimde evlilik teklifinde bulunmuştur.

İddet beklemekte olan kadınla bu süre içinde başka bir erkeğin evlenmesi ittifakla haram kılınmıştır. Nitekim Bakara suresi 235. ayette "...müddet sona erene kadar nikah akdine kalkışmayın..." buyrulmaktadır. Ayrıca ric'i talak veya beynunet-i süğra sebebiyle iddet beklemekte olan kadına evlilik teklifinde bulunmak haram kılındığına göre evlilik akdinin haram kılınması evleviyetle mümkündür. Haram olmasına rağmen iddet süresi içinde evliliğin gerçekleşmesi halinde ittifakla akit feshedilir. Maliki ve hanbelilerle İbn Hazm'a göre erkekle kadın sonsuza kadar birbirine haram olur. Bu konuda delil Hz. Ömer'in uygulamasıdır. Hiç kimse kendisine bu konuda muhalefet etmemiştir.³³ Ayrıca bu kimse helal olmayan bir şeyi kendisine helal kılmış olup bu durum; katilin, öldürdüğü yakınının mirasından mahrum kalmasına benzer.³⁴ Hanefi ve Şafiilere göre de akit feshedilir ancak iddet sona erdiğinde tarafların yeniden evlenmesi mümkün ve caizdir; çünkü ebedi olarak evliliğin yasaklanmasını gerektirecek Kur'an ve sahih sünnete dayanan bir delil bulunmamaktadır. Hz. Ömer de bu konudaki görüşünden dönmüştür.³⁵

Başkasından beklediği iddeti, henüz sona ermeyen kadına evlilik teklifi yapılması ve iddetin bitiminden sonra evliliğin yapılması halinde ise bu evlilik hukuken geçerli olur. Zira nehiy evlilik teklifi üzerine evlilik teklifinde bulunmaktır; yoksa evlilik akdinin bizzat kendisinde değil. Bir akdin fasit olması akitde bulunan bir nedenden dolayı mümkün olur. Akdin öncesinde bulunan bir olumsuzluk, akdi fasit kılmaz. Ayrıca hitbenin, nikahın sıhhat şartlarından olmaması da akdin sıhhatine delalet eder.³⁶ İmam Malik, Leys ve Evzai'ye göre ise evlilik akdi batıl olduğundan iddet sona erdikten sonra evlilik geçerli değildir. Zifaf meydana gelmiş olsun veya olmasın akit feshedilir.³⁷

³² Dârimi, III, 224.

³³ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'id, *el-Muhalla*, Mısır, 1970, XI, 70; Zuhayli, a.g.e., VII, 17; Kurtubi, a.g.e., III, 193-195; Şevkâni, a.g.e., VI, 109.

³⁴ Zuhayli, a.g.e., VII, 17; Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul, 1995, s. 141.

³⁵ Şirâzi, a.g.e., II, 47; Şevkâni, a.g.e., VI, 109. Zuhayli a.g.e., VII, 17.

³⁶ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 526; Şafii, Ebu Abdillah Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, ts, V, 34-35, Şirbini, a.g.e., III, 136; Şevkâni, a.g.e. VI, 109; Şelebi, a.g.e., s. 75

³⁷ Şevkâni, a.g.e., VI, 109; Şelebi, a.g.e., s. 75.

3-Evlilik talebinde bulunan erkekle kadın hac ve umre için ihrama girmiş olmamalıdır; çünkü ihramlı bir kimsenin nikahlanması ister erkek ister kadın olsun mekruhtur. Osman b. Affan'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber *"İhramlı bir kimse kendisine kadın nikahlayamaz, başkasını evlendiremez, kadına talip olamaz"*³⁸ buyurmuştur. Ebu Hanife'nin dışındaki imamlar bu hadisle amel etmektedirler. Ebu Hanife ise İbn Abbas'dan rivayet edilen, Hz. Peygamber'in ihramlı iken Meymune ile nikahlandığı şeklindeki hadisi, mesned kabul etmektedir.³⁹ Halbuki Meymune'nin ifadesine göre kendisi nikahlandığında ihramlı değildi. Kişi kendini daha iyi bilir. Sa'd b. el-Müseyyeb de İbn Abbas'ın; Resulullah'ın Meymune'yi ihramlı iken nikahladığını rivayet ederken zanna kapıldığını söylemektedir.⁴⁰ Kadı İyaz bu hadisi İbn Abbas'dan başka kimsenin rivayet etmediğini söylemektedir.⁴¹

4-Kadına önceden bir başkası tarafından evlenme teklif edilmemiş olmalıdır. Erkek, bir kadına evlenme teklifinde bulunmuş, o da buna rıza göstermiş ve evlenmeyi kabul etmişse bu durumu bilen başkasının aynı kadına açık veya üstü kapalı bir şekilde evlilik teklifinde bulunması haram kılınmıştır.⁴² Zira bu şekilde talepte bulunmak evlilik teklifinde ilk bulunana eziyet vereceği gibi aralarında düşmanlığın oluşmasına da sebebiyet verir. Ayrıca bu durumda haddi aşma ve teklifte bulunan ilk kişinin durumunu ifsat etme söz konusudur. Nitekim Hz. Peygamber *"İçinizden hiç kimse din kardeşinin evlenme teklifinde bulunduğu kadına ilk teklifte bulunan vazgeçmedikçe veya kendisinin istemesi için izin vermedikçe evlenme teklifinde bulunmasın"*⁴³ diyerek bunu nehyetmiştir. Hadisteki nehiy umumi olduğundan evlenme teklifinde ilk bulunan kimsenin salih olup olmaması veya müslüman olup olmaması önem arz etmemektedir. Buna göre bir kimsenin başkasının evlenme teklifinde bulunduğu kadına, evlenme teklifinde bulunması, o kişi vazgeçinceye kadar veya izin verinceye kadar yasaklanmıştır.

Maliki, hanbeli ve zahirilere göre ilk evlilik teklifi kabul edilen kimsenin fasık veya gayr-i müslim olması halinde başkasının aynı kadına evlilik teklifinde bulunması

³⁸ Müslim, Nikah ,5; Ebu Davud, Menâsik, 39; Nesâi, Nikah, 38; Şevkâni, a.g.e.,V, 13-14.

³⁹ Nesâi, Nikah, 37; Merginâni, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi Bekr b. Abdilcelil er-Ristâni, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l- Mübtedi*, İstanbul, 1986, I, 193.

⁴⁰ Ebu Davud, Menâsik, 39.

⁴¹ Şevkâni, a.g.e., V, 14-15.

⁴² Şirâzi, a.g.e., II, 47; Şirbini, a.g.e., III, 136.

⁴³ Buhâri, Nikah, 45; Müslim, Nikah, 6; Ebu Davud, Nikah, 18; Nesâi, Nikah, 20; İbn Mâce, Nikah, 10.

haram kılınmamıştır. Nehiy ile ilgili zikredilen hadis harama değil kerahiyete delalet etmektedir. Zira hadiste “*içinizden hiç kimse din kardeşinin evlenme teklifinde bulunduğu kadına evlenme teklifinde bulunmasın*” buyrulmaktadır. Müslümanlarla müslüman olmayanlar, din kardeşi olamayacağına göre gayr-i müslim olan birinin evlenme teklifi kabul edilse dahi aynı kadına bir müslüman tarafından evlilik teklifi yapılabilir. Muhtemelen fasık kimseler de gayr-i müslim kimseler gibi değerlendirilmişlerdir.⁴⁴

Ayrıca Fatma bint Kays kocası kendisini boşayınca Allah'ın elçisine gelerek Muaviye, Ebu Cehm ve Üsâme b. Zeyd'in kendisini istediklerini bu konuda istişare yapma ihtiyacı duyduğunu söyleyince Hz. Peygamber; “*Ebu Cehm, sopasını elinden eksik etmez. Kadınları çok döven bir adamdır. Muaviye, mali durumu iyi olmayan bir kimsedir. Sen Üsâme b. Zeyd ile evlen*”⁴⁵ cevabını vermişti. Hz. Peygamber'in Üsâme ile evlenmesini istemesi kadının maslahatına yöneliktir. Bu da salih birinin talebi üzerine, daha salih olan kimsenin evlilik talebinde bulunmasına cevaz vermektedir.

Yapılan teklife, kadın tarafından müspet veya menfi bir şekilde cevap verilmemişse veya tereddüt varsa hiçbir meyil söz konusu değilse bu durumda ikinci bir teklifin cevazı üzerinde tartışma vardır. Hanefi ve malikilere göre caiz değildir. Evlilik teklifi üzerine yapılan teklifle ilgili hadis bu durumu da içine almaktadır; çünkü kadının tereddüt etmesi onun teklifi reddetmesi anlamına gelmemektedir. Bu esnada kadının kendisine evlenme teklifinde bulunan kişi ile ilgili istişare ve araştırma yaparak onun teklifini kabul etme ihtimali vardır. İkinci şahıs ortaya çıktığı takdirde bunda kesinti meydana gelir. Kadının ilk talip olana rağbeti azalabilir. Bu ise haddi aşmaktır. Allah haddi aşanları sevmez. Ayrıca bu durum nişan üstüne nişan niteliğinde kabul edilir.⁴⁶ Diğer mezhep imamlarına göre ise kadın, müspet veya menfi cevap vermemişse araya başka birinin girmesi ve böyle bir kadına evlenme teklifinde bulunması caizdir.⁴⁷ Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi kocası tarafından üç talakla boşanan Fatma bint Kays, iddetini tamamladıktan sonra Allah'ın elçisine

⁴⁴ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 524; İbn Hazm, *a.g.e.*, XI, 225-226; Ebu Zehra, Muhammed ,*el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, Kahire, ts, s. 32.

⁴⁵ Müslim, Talak, 36; Ebu Davud, Talak, 39; Nesâî, Nikah 21.

⁴⁶ Ebu Zehra,*a.g.e.*, s. 31; Şelebi, *a.g.e.*, s. 77.

⁴⁷ Şirâzi, *a.g.e.*, 47-48; Şirbini, *a.g.e.*, III, 136-137.

gelerek Muaviye, Ebu Cehm ve Üsame b. Zeyd'in kendisini istediklerini bu konuda istişare yapma ihtiyacı duyduğunu söyleyince Hz. Peygamber kendisine “ *Ebu Cehm sopasını elinden eksik etmez. Kadınları çok döven bir adamdır. Muaviye mali durumu iyi olmayan bir kimsedir. Sen Usame b. Zeyd ile evlen*”⁴⁸ demiştir. Bu hadis bir kadının evlenme kararı vermeden önce birden fazla kişi tarafından istenmesinin caiz olduğunu göstermektedir;⁴⁹ ancak hadisten, kadını isteyen kişinin başkalarının da o kadına talip olduğunu bilmemesi durumunda istemesinin caiz olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu da ilk görüşün tercihe şayan olduğunu göstermektedir.

Başkasının evlenme teklifinde bulunduğu kadına talip olmak haram olmakla beraber evlenme teklifi yapıldığı takdirde bu durum hanefi, şafii, hanbeli ve malikilerin bir görüşüne göre bilahare yapılacak nikahın hukuki yönden sıhhatine bir engel teşkil etmez. Akit, her yönüyle sahih olmuş olur. Hakim, akdin feshine karar veremez. Sadece yasaklanan bir şey yapıldığından büyük bir günah işlenmiş olur. Günah işlenmiş olması, akdin sıhhatine tesir etmez. Bunun için Allah'tan af dilenmesi gerekir. Dolayısıyla böyle bir evlilik hukuken muteberdir. Malikilerin diğer görüşüne göre hakim, zifaktan önce böyle bir olaya vakıf olursa evlilik akdini fesheder. Zahirilere ve malikilerin bir üçüncü görüşüne göre ise zifaf meydana gelsin veya gelmesin akit feshedilir; zira Hz. Peygamber evlilik teklifinde bulunulan bir kadına bir başkası tarafından evlilik teklifinde bulunmayı yasaklamıştır. Yapılan bu nehiy akdin fasit olmasını dolayısıyla feshedilmesini gerektirir.⁵⁰

Yapılan teklifi, kadın kabul etmemiş; ancak kabule veya reddetmeye bir meyli söz konusu olabilir. Şayet kadının reddetmeye meyli varsa bazı alimlere göre bu durumda olan kadına evlilik teklifi yapılabilir. Kabule meyli varsa çoğu alimlere göre evlilik teklifi yapılamaz.⁵¹

Bir kadına kimse talip olmamış veya talip olmuş ancak kadın tarafından olumsuz yanıt verilmişse ya da kadın razı olmuş ancak herhangi bir sebeple ayrılma meydana gelmişse bu durumda olan kadına evlilik teklifi yapılabilir; çünkü ilk teklifle

⁴⁸ Müslim, Talak, 36; Ebu Davud, Talak, 39; Nesâi, Nikah 21.

⁴⁹ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 520-521; Şirbini, a.g.e., III, 137.

⁵⁰ İbn Rüşd, Ebi'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. el-Hafid, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, İstanbul, 1985, II, 3; Zuhayli, a.g.e., VII, 17; Şelebi, a.g.e., s. 78-79.; Ebu Zehra, a.g.e., s. 32-33.

⁵¹ Ebu Zehra, a.g.e., s. 31.

bir şey sabit olmamıştır. İlk teklif sahibi, ikincisine izin vermişse bu takdirde de ikinci teklif caiz olur.⁵²

Kadının bir erkeğe evlilik teklifinde bulunması buna mukabil müspet veya menfi cevap alamaması halinde başka bir kimse, bu kadına evlilik teklifinde bulunabilir. Hz. Peygamberin kendisine yapılan evlilik teklifine olumlu ya da olumsuz yanıt vermemesi üzerine bir başka sahabenin aynı kadına yaptığı evlilik teklifini onaylaması, bunun cevazına işaret etmektedir. Ancak kadının, başkasına evlilik teklifinde bulunan bir erkeğe teklifte bulunması caiz değildir.

III-KADIN VE ERKEĞİN BİRBİRLERİNİ GÖRMELERİ

Evlilikten beklenen netice, eşlerin birbirlerinde bedenlen, ruhen huzur bulması, karşılıklı sevgi ve şefkat içinde aile yuvasının bozulmadan devam etmesidir. Eşlerin arasında iyi bir geçim olabilmesi, evliliğin selameti ve uzun sürmesi için tarafların kesin veya ona yakın bir şekilde diğerini tanınması, diğer tarafın adetlerini, ahlakını bilmesi gerekir. Evlenecek kimselerin evlilikten önce birbirlerini görüp beğenmeleri, ne derece bedenlen, fikren ve ruhen yakınlık kurabileceklerini araştırmaları, ilerde çıkması muhtemel bazı ailevi problemleri en aza indirmesi bakımından önemlidir. Bu sebeple İslam, evlenecek kadınla erkeğin yanlarında mahrem akrabalarından biri olması şartıyla görüşmelerine ve konuşup anlaşmalarına izin vermiştir. Şüphesiz, birbirlerini görmeleri gelecekteki hayatta daha mutlu ve huzurlu bir yuva kurabilmeleri açısından önemlidir. Buna göre erkekle kadının birbirlerini görüp beğenmeleri, konuşmaları, anlaşıp anlaşamayacaklarını araştırmaları, dinimizin emrettiği hususlar arasındadır.

Eş seçimi, insanın hayatında vereceği en önemli kararlardan birisidir. Bu sebeple evlenecek kişilerin eşlerini iyi tanımaları gerekir. Aile hayatında insanların başına gelen felaketler, karşılaşılan sıkıntılar, evlenecekleri eşi çoğu zaman iyi tanımamalarından kaynaklanmaktadır. Dış görünüşü itibarıyla beğenilen insanların iç yüzünü tanımak, genellikle mümkün olmaz. Tesadüfen iyi ve uygun çıkanlar olabilir; fakat bu istisnai bir durumdur.⁵³

⁵² Karaman, a.g.e., 296-297.

⁵³ Yavuz, Yunus Vehbi, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, İstanbul, 1999, s. 145.

Anadolu örflerinde, kişinin en güvenli evliliği, kendi köyünden veya yakın köyden, ya da yakın çevreden evlendiği kişi ile gerçekleşmektedir. Bunun için dar muhitlerde yapılan evlilikler daha başarılı ve uzun ömürlü olmaktadır. Büyük kentlerde, bilinmeyen çevrelerden yapılan evlilik akitlerinde başarısızlık oranı, daha yüksektir. Bunun temelinde tarafların birbirlerini iyi tanıyamaması ve duygusal bir evlilik gerçekleştirmeleri yer almaktadır.⁵⁴ Evlenecek eşlerin birbirlerinin vücut ve endamı ile yüz güzelliğini görüp beğenmeleri yanında fikir ve ahlakını, mizaç ve karakterini de araştırıp öğrenmeleri gereklidir.

Hayat boyu beraberlik hedefiyle bir araya gelecek olan kişilerin, birbirlerini görmeden, tanımadan evlenmeleri düşünülemez. Tarafların birbirlerini tanımadan yapacakları bir evlilik, aile kurumunun esas maksatlarını da gerçekleştiremez. Evlilik ilişkisini daha sağlam bir zemine oturtmak için İslam, önceden görmeyi ve bir dereceye kadar görüşmeyi önermiştir.

Kişinin eşini seçerken onu tanımasının en kolay yollarından biri de evleneceği eş adayını yakından görmek, ona sürekli beraber yaşayacağı göz ile bakmaktır. Bir erkeğin ya da bir kadının eş adayı ile baş başa konuşma zarureti doğması halinde, halvet hali olmadıkça edep dairesi içinde, evlilik hayatını ilgilendiren uygun bir konuşma yapmalarını ve bunun için herkese açık mekanlarda buluşmalarını yasaklayan bir hüküm bulunmamaktadır. Bunun açıkça ifadesi şudur: Kesin evlenme kararını vermek üzere kadın ve erkeğin başkalarının bilmesini istemedikleri bazı konuları konuşmak ve anlaşma sağlamak üzere ayrı bir mekanda buluşup âdaba aykırı olmayacak tarzda konuşmalarında bir sakınca yoktur. Bu gibi buluşmalarda iki tarafın iyi niyeti ve birbirine güveni esastır. Bu noktada iki taraf da birbirine kendi namusu gözü ile bakar ve ona göre karşı cinsi korursa bu durum müstakbel eş gözü ile birbirini tanımaları ve evlilik hayatının sağlam temeller üzerine oturması bakımından yararlı olacaktır. Kur'an buna karşı çıkmıyor. Yeter ki terbiyeli ve ölçülü bir davranış sergilenmiş olsun ve ailenin geleceği sağlam temeller üzerine otursun.⁵⁵

Kendi başlarına karar verebilecek derecede yetişkin ve akli başında nişanlıların eşya bakmak için çarşıda dolaşmaları, konuşmaları ve birbirini daha yakından tanımak amacıyla herkese açık mekanlarda oturmaları, nişanlılık hukuku

⁵⁴ Yavuz, a.g.e.,s. 146.

⁵⁵ Yavuz, a.g.e.,s. 147.

çerçevesinde makul ve meşru karşılanabilir. Nitekim İmam Malik'e,"Bir kadın mahremi olmayan bir erkekle veya kölesiyle yemek yiyebilir mi?" diye bir soru yöneltince " Kadın, kendisi ile beraber yabancı erkeklerin yemek yediğini dikkate alacak bir tarzda yemek yerse bunda bir beis yoktur "⁵⁶ cevabını vermiştir.

Düğün öncesi nişanlılık döneminde taraflar arasında örtünme vb. dini yükümlülüklerin kalkması ve birlikte baş başa kalmaları amacıyla dini nikah kılıması İslam hukukunun öngördüğü mahiyette bir nikah olmadığı gibi birçok sakıncayı da beraberinde getirmektedir.⁵⁷

Bu nikah, İslam'ın tavsiye ettiği bir nikah değildir. Düğün öncesi yapılan nikahın sonucu olarak her şeyden evvel kadın, şer'an erkeğin tam anlamıyla karısı olup nikah akdinden doğacak her türlü hakka sahiptir. Erkeğin zevciyyet ilişkisine davet etmesi halinde kadının bunu, bir takım bahanelerle kabul etmemesi mümkün değildir. Aksi halde kocalık hukukuna saygısızlık yapmış olacaktır. Ayrıca bu akitle, kadının nafakası erkeğin sorumluluğunda olduğundan kadının bunu isteme hakkı vardır. Erkek, nafakayı vermediğinde kadının hukukunu çiğnemiş olacaktır. Verdiğinde ise bir yarara sahip olmadan vermiş olacaktır.⁵⁸

Tarafların buluşmaları ve çok uzak olmayan ihtimalle zevciyyet ilişkisinde bulunmaları halinde sonuç çok daha kötü olacaktır. Bu durumda ayrılma ihtimalinde ayrılma isteği erkekten kaynaklandığı takdirde kanunlarımıza göre kadın, hiçbir hak iddia edemeyecek ve bu durum hayatı boyunca sürecektir. Hiçbir müeyyidenin bulunmamasından yararlanan erkek ise bir yönden hukuku çiğnemiş diğer yönden yaptığı yanına kâr kalmış olacaktır. Ayrılma isteği kadından gelmiş ve erkek de ayrılmak istemiyorsa bu defa da yürürlükteki kanunlardan yararlanma yoluna, kadın gidecek ve henüz resmen nikahsız olduklarından erkekle hayatını birleştirmeyi kabul etmeyecek ve bir yönüyle de bu defa erkek mağdur olacak, diğer yönüyle de erkek onu boşamayarak kadını cezalandırma yoluna gidecektir.⁵⁹ O halde bu konuda nasıl bir yol izlenmelidir? Bunun cevabını şu şekilde vermek mümkündür. Her ne suretle olursa olsun insanlara

⁵⁶ Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyi, 10.

⁵⁷ Aydın, M. Akif, *İlmihal II*, T.D.V.İslam Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 1999, s. 202.

⁵⁸ Beşer, Faruk, *Hanımlara Özel Fetvalar*, İstanbul, 1990, s. 125.

⁵⁹ Beşer, a.g.e., s. 126.

nişanlılık döneminde dini nikahın kıyırılmaması ve evlilik kararı alındığında da öncelikle resmi nikahın yaptırılması, tavsiye edilmelidir.

Esasen böyle zamanlarda herkes, nazik görünüp hakiki hüviyetini gizlediğinden gerçek manada karşı tarafı tanıma şansı, pek azdır. Arada bir de şiddetli şehvet heyecanları bulunduğu akıldan ziyade hisler hakim olacaktır. Hz. Peygamber " *Bir şeyi sevmen seni kör ve sağır yapar* " buyurur. Bugün, sözlü ve nişanlı adı altında birçok genç bir araya geliyor, yaşıyor, eğleniyor, bilahare birbirini atlatmaya çalışıyor. Ekseriyette bundan zarar gören de kız oluyor. Resmi nikah bulunmadan dini nikahla nişanlı yaşamının bir mahzuru da nişanlısından ayrılmak isteyen kadını, erkeğin boşamaması ve bir müddet sonra dargın olarak ayrıldıklarında birbirlerinin kusurlarını, tarafların ortaya dökmeleri ve böylece istikballerini baltalamalarıdır.⁶⁰

Halvet, ancak eşler arasında veya mahrem kimseler arasında mümkün olabileceğinden evlenme arzusunda olanların, kimsenin bulunmadığı ve istekleri dışında kimsenin giremeyeceği kapalı mekanlarda baş başa kalmaları haram kılınmıştır. Nişanlılar için bunu mübah kılan bir nass bulunmamaktadır. Baş başa kalabilmeleri için beraberlerinde mutlaka mahrem yakınının bulunması gerekir. Nitekim Hz. Peygamber " *Hiçbir erkek, yanında mahremi olmaksızın bir kadını baş başa kalmasın...* " ⁶¹ buyurmuştur. Kimselerin olmadığı yerlerde baş başa kalmayı haya ve iffet bakımından riskli gören İslam, bu tedbiri almıştır. Yanlarında mahrem bulundurulmasının hikmeti Seddi Zerai kabilinden olup nefsin arzularına karşı koyma amacına yöneliktir. Zira kişi, evlenme sözü ile nişanlısıyla yakın olduğunda istediklerini elde edip onu terk edebilir.⁶² Evlenmeden önce, tarafların birbirini görüp tanınması konusunda İslam'ın getirdiği bu uygulama, hem aşırılıklardan uzaktır hem de maksadı gerçekleştirmektedir.

Alimler, evlenmek isteyen tarafların halvet olmadan birbirlerini görmeleri konusunda ittifak etmişlerdir.⁶³ Erkeğin kadını görmesi ve kadının erkeği görmesi, fitne korkusu olsa dahi müstehap kabul edilmiştir. Zira bunların birbirlerini

⁶⁰ Topaloğlu, Bekir, *İslamda Kadın*, İstanbul, 1968, s. 44.

⁶¹ Buhâri, Nikah, 111, Müslim, Hacc, 74.

⁶² Hallaf, Abdulvehhab, *Ahkâmu'l-Ahâlu's-Sahsiyye, fi's-Seriatil-İslamiyye*, Kuveyt, 1990, s. 19; Ömer Uteyn, Şeyh Muhammed, *Hukuku'l-Mer'e fi'z-Zevâc*, Kahire, ts, s. 11-15.

⁶³ Ebu Zehra, a.g.e., s. 26-27.

görmelerinde maslahat vardır. Nitekim bir kadınla evlenmek isteyen Muğire b. Şu'be'ye Hz. Peygamber, onu görüp görmediğini sormuş, görmediğini öğrenince: “ O kadını gör, çünkü bu, uyum sağlamanız ve evliliğin devamı açısından daha uygundur.”⁶⁴ buyurmuştur.

Bir başka rivayete göre Resulullah şöyle demiştir. “ Sizden biriniz, bir kadınla evlenmek istediği zaman, onunla evlenmesini teşvik edecek özelliklerine bakabilirse baksın” Cabir, bu sözün devamında “ Bir cariye ile evlenmek istiyordum. Gizlice onu gözetledim ve evlenmemi teşvik eden bazı özelliklerini gördüm. Sonra onunla evlendim.” demiştir.⁶⁵

Hanefi, maliki ve şafilere göre evlenmek isteğinde olan erkeğin, kadının ellerine ve yüzüne izinsiz bakmasında bir beis yoktur. Bazı hanefi alimleri, buna ayakları da ilave etmişlerdir.⁶⁶ Zira yüz güzelliğe; eller de beden zerafetine delalet eder. Bu nedenle başka yerlere bakmaya gerek yoktur. Çünkü Kur'an da “süslerini, kendiliğinden görünen kısmı, müstesna açmasınlar....”⁶⁷ buyrulmaktadır. Allah, burada kendiliğinden açılacak zinet yerlerini zikretmektedir ki o da yüz ve ellerdir. Bunun dışındaki yerler avret mahallidir; bakılması haramdır.

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre bir adam peygambere gelerek kendisinin Ensar'dan bir kadınla evlenmek istediğini haber verince Resulullah: “ O kadına baktın mı?” diye sordu. Gelen zat hayır deyince Resulullah :”Öyleyse git de ona bir bak! Çünkü ensarın gözlerinde bir şeyler vardır.”⁶⁸ buyurdu. Bu hadise göre Hz. Peygamber, yüze bakmayı emretmektedir; çünkü ensar kadınların gözlerinde muhtemelen evliliğin devamına engel olabilecek bir durum söz konusudur.

Hanbelilere göre, evlenilmek istenilen kadının, açılıp saçılmadan günlük ev işlerini yaparken çoğunlukla açık kalabilen yüz, boyun , baş, el, ayak, bacak gibi yerlerine şehvetten emin olduğu zaman bakmak caizdir, çünkü bir kadının fizik yönünün bilinmesi için belirtilen bu yerlerin görülmesine ihtiyaç vardır. Hz. Peygamber, kendisiyle evlenilmek istenilen kadına haber vermeden bakılmasına izin vermiştir. Bu da çoğunlukla kadının görünmesi muhtemel olan yerlerine bakmanın

⁶⁴ Tirmizi, Nikah, 5; Nesâi, Nikah, 17; İbn Mâce Nikah, 9.

⁶⁵ Ebu Davud, Nikah, 19; Ahmad b. Hanbel, III, 334, 360.

⁶⁶ İbn Rüşd, a.g.e., II, 3; Kâsâni, a.g.e., V,122; Şirbini, a.g.e., III,128.

⁶⁷ en-Nur, 24/31.

⁶⁸ Müslim, Nikah, 12.; Nesâi, Nikah, 23.

cevâzına işaret etmektedir. Nitekim Cabir, evlenmeyi teşvik edecek yerlere baktıktan sonra evlendiğini söylemiştir. İnsanlar nezdinde evliliği teşvik edecek olan yerler ise, yüz, boyun, baş, dirsekten ele kadar olan kısımla diz ile ayak arasındaki kısımdır. Ayrıca Hz. Peygamber'in Mugire'ye " *O kadını gör ..*" şeklindeki ifadesi de kadına bakmanın genel olduğunu ifade etmektedir. Aksi takdirde Hz. Peygamber, görülmesi gereken yerleri zikrederdi.⁶⁹

Cumhur alimlere göre erkek bizzat kendisi talip olduğu kadına bakabileceği gibi bu mümkün olmadığı takdirde kadın hakkında bilgi alabilmek için güvenilir başka bir kadını vekil olarak gönderebilir. Bu vekil kadının, el ve yüz dışında, bakılması helal olan vücudun diğer yerlerine bakma imkanı vardır.

Kadın da evlenmek istediği erkeğe bakabilir. Şafii ve hanbelilere göre kadın, erkeğin avret mahalli olarak kabul edilen göbekte diz kapak arası hariç, beden diğer kısımlarına bakabilir. Hanefiler de aynı görüşte olup buna şehvetten emin olma kaydını koymuşlardır. Malikilere göre ise sadece el ve yüzüne bakılabilir.⁷⁰

Kısaca, bir erkek, evlenmek istediği kadına ve aynı şekilde kadın da erkeğe, birbirlerinin fiziki yapıları hakkında fikir verecek yerlere bakmalıdır. Zira güzellik, bir dereceye kadar izafidir. İnsandan insana değişir. Bunun için hayat arkadaşı olması muhtemel olan kimse bizzat görülmeli, başkalarının tasvirlerine kulak asılmamalıdır, fakat bu görüşme, aralarında hiçbir bağ bulunmadığından ölçülü ve sınırlı olmalıdır. Evliliğin asıl maksadı, cinsellik olmadığına göre görme konusunda haddi aşmak da doğru değildir. Kısaca, İslami ölçüler içerisinde birbirlerine bakabilirler, görüşebilirler ancak bu görüşmenin tarafları rencide etmeyecek tarzda olması bir de tarafların, halvet halinde bulunmamaları gerekir. Bu iş, herkese açık bir yerde olmak, şartıyla yapılmalıdır. Bu gibi durumlarda, evlilik tasarlayan müstakbel eşlerin konuşmaları, baş başa görüşmeleri caizdir. Kimselerin olmadığı yerlerde baş başa kalmayı haya ve iffet bakımından riskli gören İslam, bu tedbiri almıştır. Nitekim Hz. Peygamber " *Sizden kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa yanında mahremi olmayan bir kadınla baş başa kalmasın.* " ⁷¹ buyurmuştur..

IV-NİŞANIN SONA ERDİRİLMESİ

⁶⁹ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 453-455; Zuhayli, *a.g.e.*, VII, 23; Döndüren, *a.g.e.*, s. 145.

⁷⁰ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 465-466; Kâsânî, *a.g.e.*, V, 122; Şirbini, *a.g.e.*, III, 132.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, III, 339.

Nişanlılık döneminin evlenmeyle nihayete ermesi, tabii olarak beklenen bir sonuç ise de bazen nişan, evlilikle sonuçlanmayabilir. İslam hukukuna göre nişanlılık, taraflara evlenme mecburiyeti yüklenmediğinden nişanlılığın her an bozulma ihtimali vardır. Beraberliklerini sürdüremeyeceklerini anlayan nişanlıların sebebe dayalı veya sebepsiz olarak nişanı sona erdirebilme hakkı vardır. Bunun için karşılıklı rıza gerekmez. Bu nedenden dolayı taraflar için sorumluluk yoktur. Şayet, nişanın sona erdirilmesi karşı tarafı mağdur etme düşüncesine dayanıyorsa günah işlenmiş olur. Buna rağmen arzusu hilafına nişanı bozulan kimse, mahkemeye müracaat ederek karşı tarafı evlenmeye zorlayamaz.⁷²

Mü'min, önemli bir nedeni yoksa verdiği sözden dönmemelidir. Bu, İslam ahlâkının gereğidir. Bu yüzden; nişandan önce, evlenecek erkek, kadın ve bunların aileleri, iyi düşünerek, danışarak ve gerekli araştırma ve soruşturmaları yaparak böyle bir evliliğin yürüyeceğine kanaat getirirlerse söz ve nişan işine yönelmelidirler. Bir defa söz verince de çok önemli bir neden olmadıkça verilen sözden caymamalıdır. Nitekim Kur'an da "ahdi yerine getirin, doğrusu verilen ahidde sorumluluk vardır " ⁷³ buyrulmaktadır.

Hz. Peygamber de " *Bana kendinizle ilgili altı şey konusunda güvence verin, ben de size cennet için güvence vereyim. Konuştuğunuz zaman doğruyu söyleyin. Söz verdiğiniz zaman yerine getirin, emanete hiyanet etmeyin, cinsel organlarınızı (haramdan) koruyun, gözlerinizi (haramdan) koruyun ve ellerinize sahip olun.*"⁷⁴ buyurmaktadır. Hz. Peygamberin bir başka ifadesinde, verilen sözden dönmeyi münafıklık alameti sayması da sözde durmanın ehemmiyetini teyid etmektedir.⁷⁵

Nişan, ister erkek ister kadın tarafından sona erdirilsin verilen hediyelerle, mehre mahsuben verilen mallar, duruma göre de maddi ve manevi tazminat talep edilebilir. Mehir ve hediyelerin istirdadı, fukaha tarafından ele alınmış ve tanzim edilmiştir. Tazminat davası ise ancak modern İslam hukuk alimlerinin dikkatini çekmiştir.⁷⁶

⁷² Aktan, Hamza, "Nişanlanma", *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, III, 495.

⁷³ el-İsra, 17/34.

⁷⁴ bkz. Ahmed b.Hanbel, V, 323.

⁷⁵ Buhâri, İman, 24; Müslim, İman, 25.

⁷⁶ Karaman, a.g.e., I, 297.

Evlilik teklifinin kabul edilmesinden sonra karşılıklı hediyeleşmek adettendir. Bu yüzden taraflar birbirine hediyeler vermiş olabilir. Hanefilere göre hediyeleşme olmuşsa bunlar için hibe hükümleri geçerlidir. Hibenin hükmü ise rucu'a mani bir durum yoksa hibe edenin rucu hakkı, vardır.⁷⁷ Hibeden dönmenin caiz olabilmesi için hediyein mevcut olması yani tüketilmemesi, başkasına devredilmemesi, tebdil veya tağyire uğratılmaması gerekir. Şayet verilen hediyeler tarafların elinde mevcut ise geri alınır. Ancak verilen hediyeler zayi olmuş veya hediyelerin üzerinde değişiklik meydana gelmişse geri alınmaz; çünkü malın, hibe edilenin elinde zayi olması, hediye edilen şeyin elinden çıkması veya üzerine ziyade olması, hibeden dönmeye manidir.⁷⁸

Malikilerin iki görüşünden tercih edilenine göre hediyelerin iade edilmesi veya edilmemesi konusunda örf veya ileri sürülen bir şart varsa ona göre hareket edilir. Şayet, bunlar yoksa ve nişanı bozan taraf erkek ise erkek, verdiği hediyelerden bir şey alamaz. Hediyein mevcut veya tüketilmiş olması da sonucu etkilemez. Şayet, nişanı kadın bozmuşsa erkek, vermiş olduğu hediyeleri, mevcutsa aynen; tüketilmişse misli veya kıymeti ile geri isteyebilir, çünkü malikiler bu tür hediyeleri, bağış değil, evlenme şartıyla yapılmış, şartlı bir hibe olarak kabul ederler. Evliliğin gerçekleşmemesi durumunda, şart gerçekleşmediği için hibenin geri verilmesini isterler.⁷⁹

Şafii ve hanbelilere göre nişan, kim tarafından sona erdirilirse erdirilsin hediyeler karşı tarafın elinde duruyorsa aynen, zayi olmuş veya istihlak edilmişse misli veya kıymetiyle talep edilir.⁸⁰

Kadına mehre mahsuben bir miktar mal veya para verilmişse; nişanın bozulması halinde, bu hangi nedene dayanırsa dayansın, mehir borcu, mevzu bahis olamayacağından bunun talep edilebileceği hususunda mezhepler arasında ittifak vardır. Ayrıca bu konuda, 1917 tarihli Osmanlı Aile Hukuk Karamamesi'nin 2. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: "Söz kesildikten sonra tarafeynden biri, nikahtan imtina veya vefat etse hatibin mehre mahsuben vermiş olduğu şeyler mevcut ise aynen ve telef olmuş ise bedelen istirdad olunabilir..." Buna göre ödenmiş olan

⁷⁷ Mevsili, a.g.e., III,51.

⁷⁸ Merginâni, a.g.e., III, 227-228; Hallaf, a.g.e., s.21.

⁷⁹ Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, a.g.e. s. 20; Şelebi, a.g.e., s. 83; Ebu Zehra, a.g.e., s. 39.

⁸⁰ Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, a.g.e. s. 20; Döndüren, a.g.e., s. 147.

mehir, mevcutsa aynen harcanmış veya şekil değiştirmiş ya da telef olmuşsa misli ise misli, kıyemi ise kıymeti verilir. Zira mehir, evlilik akdinin hukuki sonucudur. Kadının bunu hak etmesi, evlilik sebebine dayalıdır. Erkek, verdiklerini evliliğin karşılığı olarak vermiştir. Evlilik olmayınca kadın bu karşılıktan bir şey hak edemez.

Maddi ve Manevi Tazminat

Nişan bozulduğunda taraflardan birinin maddi ve manevi zarar görmesi halinde, mağdur olan tarafın, bu zararı, karşı taraftan tazmin edip edemeyeceği meselesine gelince; hukuk sistemlerinin çoğu, nişanı haklı bir sebebe dayanmadan bozan tarafın, kusursuz nişanlıya ve onun yakınlarına bir tazminat ödemesini kabul etmişlerdir.

Klasik fıkıh literatüründe, haklı bir neden olmaksızın nişanın bozulabileceği kabul edilmiş; fakat kusursuz tarafın uğrayacağı maddi ve manevi zararın tazmini üzerinde durulmamıştır; çünkü o dönemin sosyal ve dini yapısı gereği, birbirlerini evlenmeden önce ancak bir veya iki defa görmüş olan nişanlılardan herhangi birisinin ve özellikle kadının nişanın bozulması sebebiyle ciddi zararlara uğraması söz konusu değildi. Asrımızda, bir süre nişanlı kaldıktan sonra nişanın bozulması, özellikle kız tarafını büyük ölçüde mağdur etmekte, asılsız dedikodu ve ithamlar mucip olmakta, suizanna sebebiyet vermektedir. Bunda nişanlılık süresinin gereğinden uzun tutulmasının ve bu süre içinde mahremiyet sınırlarına dikkat edilmemesinin de etkisi vardır.⁸¹ Ayrıca, taraflar evlenme ümidiyle büyük masraflar yapmakta; kadın, çalıştığı işinden ayrılabilenkte veya kendisine yapılan daha iyi teklifleri reddetmekte ya da nişanın bozulması, özellikle, kadının toplum içindeki itibarını sarsmaktadır. Kimi zaman, nişanın bozulması, kusursuz tarafın beden veya ruh sağlığını da bozmaktadır. Acaba karşı tarafa verilen bütün bu zararları kusurlu taraftan tazmin etmek mümkün müdür?

Çağdaş İslam hukukçularından bir kısmı, maddi ve manevi tazminatı kabul etmemektedir; çünkü borçların birinci ve en önemli kaynağı akitlerdir. İslam'da nişanlanma bir akit olarak kabul edilmediği için, bunun sona erdirilmesi halinde tazminat istenmesi, hukuken düşünülmemiştir. Ayrıca, nişan, taraflara evlenme mecburiyeti yüklememektedir. Taraflar, dilediklerinde bunu bozma hakkına sahiptir.

⁸¹ Aydın, *İlmihal II*, s.203.

Nişanı bozan taraf, esasında bir hakkını kullanmaktadır. Bir hakkın kullanımından dolayı da zarar tazmini gerekmemektedir.⁸²

Ebu Zehra, Mustafa Sibai, Mahmud Şeltut ve Zekiyyuddin Şa'ban gibi bir kısım alimlere göre ise nişanı bozan taraf, maddi bir zarara sebebiyet vermişse maddi tazminatın, belli şartların bulunması halinde de manevi tazminatın tazmin edilmesi gerektiği kanaatindedir; çünkü İslam hukuk prensiplerine göre haksız yere verilen zararın tazmini, şarttır. Bu konuda, nişanı bozmanın haksız bir davranış olup olmadığına, zararın bulunup bulunmadığına karar verecek organın ise mahkeme olacağı, açıktır. Şayet, zarar söz konusu ise tazmin edilir. Bazı İslam ülkelerinde bu yönde bir kazâi içtihad, yavaş yavaş gelişmektedir.⁸³

SONUÇ

Evliliğin gayelerinden en önemlisi huzurlu bir yuva kurmak ve böyle bir ortamında sağlıklı nesiller yetiştirmek olduğundan evlenmeyi düşünen kimselerin birbirlerini tanıması için nişanlılık dönemi meşru kabul edilmiştir.

Eşler arasında iyi bir geçim olabilmesi, evliliğin huzur ve sükunet içerisinde devam edebilmesi ve ilerde çıkması muhtemel bazı ailevi problemleri en aza indirmesi bakımından evlilik öncesinde tarafların birbirlerini görüp beğenmeleri, birbirleri hakkında fikir edinmeleri önem arz etmektedir.

Nişan, bir evlenme vaadi olduğundan nikah akdi yapılmadıkça bu süre içinde tarafların birbirine mahremiyeti devam eder. Kimsenin bulunmadığı ve istekleri dışında kimsenin giremeyeceği kapalı mekanlarda tarafların baş başa kalmaları haram kılınmıştır. Ancak erkek ya da kadının eş adayı ile baş başa konuşma zarureti doğması halinde, halvet hali olmadıkça edep dairesi içinde, evlilik hayatını ilgilendiren uygun bir konuşma yapmalarını ve bunun için herkese açık mekanlarda buluşmalarını yasaklayan bir hüküm bulunmamaktadır.

Nişanlıların bir araya geldiklerinde rahat hareket edebilmek için haram işlememek adına "dini nikah" kıydırmaları İslam hukukunun öngördüğü mahiyette bir nikah olmadığı gibi birçok sakıncayı da beraberinde getirmektedir. Bu sakıncalardan

⁸² Cin, a.g.e., s.50.

⁸³ Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku* s. 15; Şelebi, a.g.e., s. 87-89; Ebu Zehra, a.g.e., s. 36-37.

biri dini nikaha güvenen gençlerin resmi nikah öncesinde evlilik ilişkisine girmeleri, bir diğeri de kadının evlilikten vazgeçmesi erkeğin ısrar etmesi halinde meydana gelebilecek olan olumsuzluklardır. Bunların yanısıra şu sorunu da görmemezlikten gelmek mümkün değildir. Dini nikahın kıyılması halinde taraflar dinen evlenmiş sayılacağından birlikte yaşamalarına hiçbir engel bulunmamaktadır. Ancak toplumumuzdaki uygulamalara baktığımızda dinen evli fakat ayrı yaşayan nişanlı evliler karşımıza çıkmaktadır. Doğurabileceği olumsuz neticelerden dolayı bu hareket tarzını tasvip etmek mümkün değildir. Taraflar nişanlılık dönemini evlilikle sonuçlandırmak istedikleri anda nikah işlemlerini yaptırılmaları gerekmektedir.

İslam hukuku, nişanlıları evlenmeye mecbur etmediğinden beraberliklerini sürdüremeyeceklerini anlayan nişanlıların bir sebebe dayalı ya da hiçbir sebep göstermeden evlenmekten vazgeçmeleri mümkündür. Nişanın sona erdirilmesi halinde, verilen hediyeler tarafların elinde mevcut ise geri istenebilir. Nişanlılık döneminde şayet kadına mehre mahsuben bir miktar mal veya para verilmişse; nişandan vazgeçildiğinde artık evlilik söz konusu olmayacağından mehir olarak ödenen bedel de iade edilmelidir. Taraflardan birinin maddi ve manevi zarar görmesi halinde ise nişanı haklı bir sebebe dayanmadan bozan tarafın, kusursuz nişanlıya tazminat ödemesi gerekir.